

29.4.2015

Dno 1/030/2015

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies

00102 Eduskunta

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHEN
KANTO nro 4298/4/14
Dnro 30.4.2015
Sääntö nro 30.4.2015
perintä ( ) / toimitus ( ) / sähköposti ( )

Viite: Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen selvityspyyntö Opetushallitukselle (Dnro 4298/4/14; OPH:n dno 1/030/2015)

OPETUSHALLITUKSEN SELVITYS USKONNON JA ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON OPETUSTA SEKÄ USKONNOLLISTEN TILAISUUKSIEN JÄRJESTÄMISTÄ KOSKEVISTA OHJEISTA TEHTYYN KANTELUUN

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on viitekohdassa mainitulla kirjeellään pyytänyt Opetushallitusta toimittamaan selvityksen liittyen Opetushallituksen antamiin, uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta ja uskonnollisten tilaisuuksien järjestämistä esi- ja perusopetuksessa ja lukiossa koskeviin ohjeisiin tehtyyn kanteluun.

Kantelussa dnro 4298/4/14 Pääkaupunkiseudun ateistit ry:n puheenjohtaja arvostelee Opetushallituksen menettelyä asiassa, joka koskee Opetushallituksen 16.9.2014 antamia ohjeita (Ohjeet uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen sekä uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä esi- ja perusopetuksessa, dno 3/012/2014 ja lukiossa, dno 4/012/2014).

Opetushallitus palauttaa asiakirjat ja esittää selvityksensä seuraavaa.

1. Sovellettavat säännökset

Suomen perustuslain (731/1999) 11 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Saman pykälän toisen momentin mukaan uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Perusopetuslain (628/1998) 3 §:n 3 momentin mukaan opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa.

Perusopetuslain 13 §:n 5 momentin mukaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle, joka ei osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalla, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan huoltajan pyynnöstä elämäkatsomustietoa. Perusopetuksen järjestä-

29.4.2015

Dno 1/030/2015

jän tulee järjestää elämäkatsomustiedon opetusta, jos opetukseen oikeutettuja oppilaita on vähintään kolme.

Lukiolain (629/1998) 9 §:n 5 momentin mukaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle opiskelijalle, joka ei osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla opiskelijalla, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan hänen pyynnöstään elämäkatsomustietoa. Koulutuksen järjestäjän tulee järjestää elämäkatsomustiedon opetusta, jos opetukseen oikeutettuja opiskelijoita on vähintään kolme.

Perusopetuslain 13 §:n 3 momentin mukaan muuhun kuin pykälän 2 momentissa mainittuihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvalla vähintään kolmelle oppilaalle, jotka eivät osallistu pykälän 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos heidän huoltajansa sitä pyytävät.

Lukiolain 9§:n 3 momentin mukaan muuhun kuin pykälän 2 momentissa mainittuihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvalla vähintään kolmelle opiskelijalle, jotka eivät osallistu pykälän 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos opiskelijat sitä pyytävät.

Perusopetusasetuksen (852/1998) 5 §:n 1 momentin mukaan oppilaalle, jolle ei perusopetuslain 13 §:n mukaisesti opeteta uskontoa tai elämäkatsomustietoa tai joka on perusopetuslain 18 §:ssä tarkoitettulla päätöksellä muutoin kuin tilapäisesti vapautettu jonkin aineen opiskelusta, tulee järjestää vastaavasti muuta opetusta tai ohjattua toimintaa.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) annetun lain 5 §:n 1 momentin mukaan lapsen huoltajat vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset, jollei toisin ole säädetty tai määrätty.

2. Opetushallituksen ohjeet esi-, perus- ja lukiokoulutuksen järjestäjille uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen sekä uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä esi-, perus- ja lukiokoulutuksessa

Opetushallituksen aiemmat uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta sekä koulun toimintaa koskeva tiedote on vuodelta 2006. Keväällä 2014 Opetushallitus aloitti eduskunnan perustuslakivaliokunnan oikeuskanslerin kertomuksesta vuodelta 2012 laatiman mietinnön (PeVM 2/2014) johdosta tiedotteen uudistustyön, mikä saatiin päätökseen kesällä 2014. Uudistustyössä päivitettiin ja täsmennettiin tiedotteen ilmaisuja erityisesti ns. perinteisiä juhlia ja uskonnollisia tilaisuuksia koskevilta osin.

Tiedotteen sijasta Opetushallitus laati ohjeet uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksesta ja uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä. Ohjeet annet-

29.4.2015

Dno 1/030/2015

tiin erikseen esi- ja perusopetusta sekä lukio- ja ammatillista koulutusta varten. Ohjeet eivät velvoita opetuksen tai koulutuksen järjestäjiä, eikä Opetushallituksella ole toimivaltaa tällaisten velvoittavien ohjeiden tai määräysten antamiseen. Lisäksi ohjeissa nimenomaisesti todetaan, että opetuksen järjestäjät vastaavat ensisijaisesti opetuksen sekä koulun juhlien ja uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä niihin liittyvistä menettelytavoista säännösten edellyttämällä tavalla. Lukiota koskevassa ohjeessa lausutaan sama tieto lukiokoulutuksen järjestäjien suuntaan.

3. Opetuksen järjestämiseen velvoittava oppilas- tai opiskelijamäärä

Kantelussaan kantelija on esittänyt, että Opetushallituksen ohjeissa esitetään lain vastaisesti, että elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämiseen velvoittavaan kolmen oppilaan tai opiskelijan vähimmäismäärään ei lasketa sellaisia oppilaita tai opiskelijoita, joille ei järjestetä oman uskonnon opetusta.

Opetushallituksen ohjeessa perusopetukseen (3/012/2014) on lausuttu, että ”Elämäkatsomustiedon opetukseen hakeutuvia, uskontokuntiin kuuluvia oppilaita, joille ei järjestetä oman uskontonsa opetusta, ei lasketa mukaan elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämiseen velvoittavaan vähimmäisoppilasmäärään.”

Lukiokoulutuksen osalta Opetushallituksen ohjeissa (4/012/2014) puolestaan lausutaan, että ”Elämäkatsomustiedon opetukseen hakeutuvia, uskontokuntiin kuuluvia opiskelijoita, joille ei järjestetä oman uskontonsa opetusta, ei lasketa mukaan elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämiseen velvoittavaan vähimmäisopiskelijamäärään.”

Opetushallitus toteaa, ettei perusopetuslain 13 §:n 5 momentissa ja lukiolain 9 §:n 5 momentissa tyhjentävästi säädetä, keitä oppilaita tai opiskelijoita lasketaan mukaan elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämiseen velvoittavaan oppilaiden tai opiskelijoiden vähimmäismäärään, vaan kysymys on säännösten tulkinnasta. Ottaen huomioon ko. lainkohtien perustelut hallituksen esityksessä (HE 170/2002 vp.), Opetushallitus on valmis tarvittaessa tarkistamaan ohjeiden ko. kohdan sisältöä.

4. Katsomusopetuksen muutos

Kantelussa on esitetty, että Opetushallituksen ohjeet kehottavat opetuksen tai koulutuksen järjestäjiä sitomaan lain vastaisesti oppilaan huoltajan tai opiskelijan oikeuden muuttaa katsomusopetuksen valinta oppilaan tai opiskelijan uskonnollisen aseman muutokseen.

Opetushallituksen ohjeessa perusopetukseen (3/012/2014) on lausuttu, että ”Oppilaiden huoltajille tulee korostaa, että katsomusopetusta koskevissa valin-

29.4.2015

Dno 1/030/2015

noissa pyritään samalla tavoin kuin muidenkin opintojen valinnoissa siihen, että ratkaisu on pysyvä, eikä valintaa voida muuttaa. Jos oppilaan uskonnollinen yhdyskunta muuttuu tai oppilas ei enää kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, oppilaan huoltajalla on kuitenkin oikeus muuttaa valintaa.”

Lukiokoulutuksen osalta Opetushallituksen ohjeissa (4/012/2014) puolestaan lausutaan, että ”Lukion on hyvä korostaa opiskelijoille, että katsomusopetusta koskevilla valinnoilla pyritään samalla tavoin kuin muidenkin opintojen valinnoissa siihen, että ratkaisu on pysyvä. Jos opiskelijan uskonnollinen yhdyskunta muuttuu tai opiskelija ei enää kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, opiskelijalla on kuitenkin oikeus muuttaa valintaa.”

Opetushallituksen ohjeissa katsomusopetusta ja sen muuttamista on pyritty lähestymään erityisesti opetuksen ja koulutuksen järjestämisen sekä oppilaiden ja opiskelijoiden arvioinnin kannalta. Mikäli esimerkiksi katsomusopetuksen valintaa muutettaisiin useasti, voisi se vaarantaa opetuksen tai koulutuksen tavoitteiden saavuttamisen ja vaikeuttaa oppilaan tai opiskelijan arviointia.

Opetushallituksen ohjeella ei ohjata esimerkiksi oppilaiden tai opiskelijoiden uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyttä tai sellaiseen kuulumattomuutta. Lisäksi on huomattava, että ohjeissa puhutaan pyrkimyksestä siihen, että valinnat ovat pysyviä, mutta niissä ei esitetä ehdotonta rajausta muutoksille. Perusopetuslain ja lukiolain konkreettinen soveltaminen jää kunkin opetuksen ja koulutuksen järjestäjän omaan päätösvaltaan.

5. Oman uskonnon opetukseen osallistuminen

Kantelussa on esitetty, että Opetushallituksen ohjeet antavat ymmärtää, että rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan tai opiskelijan, joka ei osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, on osallistuttava opetuksen tai koulutuksen järjestäjän kouluissa tai lukioissa mahdollisesti opetettavaan oppilaan tai opiskelijan uskonnollisen yhdyskunnan mukaiseen oman uskonnon opetukseen vaikka oppilaan huoltaja tai opiskelija ei olisi tätä opetusta pyytänyt.

Opetushallituksen ohjeissa perusopetukseen (3/012/2014) on lausuttu, että ”Huoltajan pyynnöstä uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalla, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, eikä oppilas osallistu oppilaiden enemmistön uskonnon opetukseen, opetetaan elämäntietoa.”

Lukiokoulutuksen osalta Opetushallituksen ohjeissa (4/012/2014) puolestaan lausutaan, että ”Opiskelijan pyynnöstä uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla opiskelijalla, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, eikä opiskelija osallistu opiskelijoiden enemmistön uskonnon opetukseen, opetetaan elämäntietoa.”

Opetushallitus katsoo, että kantelun kohteena oleva ohjeiden kohta vastaa sisällöltään perusopetuslain 13 § 1 ja 5 momentin sisältöä. Ensimmäisessä mo-

29.4.2015

Dno 1/030/2015

mentissa lausutaan muun muassa, että ”(O)ppilas, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan (eli 1 momentin mukaiseen enemmistön uskonnon opetukseen), voi huoltajan ilmoitettua asiasta perusopetuksen järjestäjälle osallistua mainittuun uskonnonopetukseen.” Viidennessä momentissa puolestaan lausutaan, että ”(U)skonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalla, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan huoltajan pyynnöstä elämäntietoa.”

Opetushallitus katsoo, että esi- ja perusopetusta koskevat ohjeet vastaavat voimassaolevan perusopetuslain ja lukiota koskevat ohjeet lukiolain asianomaisen lainkohdan sisältöä, eikä ohjeiden sanamuotoa ole tarpeen muuttaa.

6. Huoltajan ilmoitus perusopetuksessa

Kantelussa on lausuttu, että Opetushallituksen ohjeet jättävät kertomatta, että korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun nojalla (KHO 2004:99) perusopetuslakia tulisi tulkita siten, että 13 §:ssä tarkoitettujen huoltajan ilmoitusten tulisi olla huoltajien yhteisiä, jotta ne olisivat päteviä.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) annetun lain 5 §:n 1 momentin mukaan lapsen huoltajat vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset, jollei toisin ole säädetty tai määrätty. Perusopetuslain 13 §:ssä käytetään vastaavasti termejä ”huoltaja”, ”huoltajan” tai ”huoltajansa”.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaisesti huoltajat vastaavat lapsen huollosta ja siten mm. lasta koskevista päätöksistä lähtökohtaisesti yhdessä. Mahdollista myös on, että lapsen huolto uskotaan vain toiselle vanhemmalle tai jaetaan tuomioistuimen päätöksellä esimerkiksi siten, tietyt asia-ryhmät kuuluvat toisen vanhemman päätettäväksi ja muut toiselle vanhemmalle.

Yllä mainitut näkökohdat huomioiden Opetushallitus on päätenyt pitämään ohjeen sanamuodon huoltajassa. Perusopetuslain 13 §:n sisällön vastaamisen ohella käytetty sanamuoto vastaa kouluissa omaksuttua toimintatapaa, jossa lapsen huoltajat – mikäli heitä on kaksi – tekevät päätöksen ensin keskenään ja toimivat sekä viestivät yhdenmukaisesti koulun suuntaan. Valitulla sanamuodolla ei ole tarkoitettu muuttaa voimassaolevaa oikeustilaa tai jättää asiaan vaikuttavaa tietoa kertomatta. Uskonnon ja elämäntietomustiedon opetuksen järjestämistä ja uskonnollisia tilaisuuksia koskevan ohjeen ei ole myöskään tarkoitettu ottavan kantaa huoltajien koululle tehtäviin ilmoituksiin.

Yhteishuoltajuudessa olevan lapsen katsomusopetuksen valinta tulee jatkossakin olla huoltajien yhteinen sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 5 §:n mukainen; opetuksen järjestäjän tulee jatkossakin voida luottaa siihen, että sille toimitettu ilmoitus on tehty huoltajien kesken yhteisesti. Mikäli koulun tiedossa on, että oppilaan huoltajilla on yhteishuoltajuus ja he haluavat

29.4.2015

Dno 1/030/2015

kummankin huoltajan kuulemista tai erillistä tahdonilmaisua kummaltakin, tulee koulun kunnioittaa sitä ja ottaa se toiminnassaan huomioon.

Pääjohtaja

Aulis Pitkälä

Lakimies

Teemu Tyrkkö